

State and Problems of Grey Literature Management In Academic Libraries

สภาพและปัญหาการจัดการวรรณกรรมสีเทาในห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ

Romchat Khuntong* and Lampang Manmart

ร่มฉัตร ขุนทอง* และ ลำปาง แมนมาร์ท

Information Studies, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University

สาขาวิชาสารสนเทศศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

*Corresponding author: romchat-k@hotmail.com

Received January 21, 2020 ■ Revised May 5, 2020 ■ Accepted July 3, 2020 ■ Published August 26, 2020

Abstract

The purpose of this research was to study the state and the problems of the grey literature management by using qualitative research methods, The data were collected from 11 informants, including librarians and library staff responsible for information management, by means of a semi-structured interview, and they were analyzed qualitatively.

The results of this study indicated that 1) the state of grey literature management in academic libraries consisted of general information of key informants, information about libraries and grey literature in libraries, that 2) the management process of grey literature in public university libraries was comprised of compilation, storage and cataloging, accessibility and searching, that 3) problems of grey literature management in public university libraries consisted of management, compilation, storage, cataloging, accessibility, and searching issues, and that 4) grey literature services in public university libraries consisted of borrowing, inter library loan, reserved book, reference and research services, serving various types of information resources in the library, especially grey literature, online public access catalog service, seats for read and study, and photocopying.

Keywords: Grey literature, Grey literature management, Academic libraries

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการวรรณกรรมสีเทาในห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างจากผู้ให้ข้อมูลจำนวน 11 คน ประกอบด้วย บรรณารักษ์และบุคลากรที่มีหน้าที่ด้านการจัดหารวบรวมหรือจัดการข้อมูล ซึ่งเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหาข้อมูลและการบรรยายเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพการจัดการวรรณกรรมสีเทาในห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ ประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล ข้อมูลเกี่ยวกับห้องสมุดและวรรณกรรมสีเทาในห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ 2) กระบวนการจัดการวรรณกรรมสีเทาในห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ ประกอบด้วย การจัดหาหรือรวบรวม การจัดเก็บและลงรายการ การเข้าถึงและสืบค้น 3) ปัญหาการจัดการวรรณกรรมสีเทาในห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ ประกอบด้วย ปัญหาการจัดการและการรวบรวม ปัญหาการจัดเก็บและการลงรายการ และปัญหาการเข้าถึงและการสืบค้น 4) การให้บริการวรรณกรรมสีเทาในห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ ประกอบด้วย บริการยืม-คืน บริการยืมระหว่างห้องสมุด บริการหนังสือสำรอง บริการช่วยการค้นคว้าและวิจัย บริการทรัพยากรสารสนเทศประเภทต่างๆ ในห้องสมุด โดยเฉพาะทรัพยากรสารสนเทศประเภทวรรณกรรมสีเทา บริการฐานข้อมูลสืบค้นรายการทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุด บริการที่นั่งอ่านเพื่อการศึกษาค้นคว้า และบริการถ่ายเอกสาร

คำสำคัญ: วรรณกรรมสีเทา, การจัดการวรรณกรรมสีเทา, ห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ

บทนำ (Introduction)

วรรณกรรมสีเทา (Grey literature) หมายถึง เอกสารที่เผยแพร่ในวงจำกัด (Peter, 1991) ถูกผลิตโดยทุกภาคส่วนของรัฐ ภาคการศึกษา ภาคธุรกิจ และภาคอุตสาหกรรม ในรูปแบบของสิ่งพิมพ์และอิเล็กทรอนิกส์ ไม่ถูกควบคุมโดยสำนักพิมพ์เชิงพาณิชย์ (Farace, 1997) ไม่ได้ผลิตเพื่อจำหน่ายหรือเผยแพร่ผ่านระบบการพิมพ์ทั่วไป (U.S. Interagency Grey Literature Working Group, 1995) ยกในการเข้าถึง (Peter, 1991) อย่างไรก็ตาม ในเชิงวิชาการวรรณกรรมสีเทามีความสำคัญมากในด้านการวิจัยและการบริหารจัดการองค์กร โดยส่วนใหญ่แล้ววรรณกรรมสีเทาจะเป็นแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ

ที่มาจากต้นแหล่งหรือผู้เชี่ยวชาญ ให้ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือและบางเรื่องเป็นความลับเพื่อต้องการรักษาความปลอดภัยและจะเผยแพร่กันภายในวงจำกัดหรือผู้ที่สนใจเท่านั้น จึงไม่มีการตีพิมพ์ออกมาอย่างสิ่งพิมพ์เชิงพาณิชย์ทั่วไป ดังนั้นห้องสมุดหลายแห่งจึงต้องมีการจัดการวรรณกรรมสีเทาเอาไว้เป็นคอลเลกชันหรือมุมที่ให้นักวิชาการ นักวิจัยเข้ามาศึกษาหรือใช้เป็นแหล่งอ้างอิงข้อมูล เนื่องจากเอกสารบางส่วน เช่น รายงานการประชุม เอกสารทางราชการ เอกสารส่วนบุคคล ไม่อาจเผยแพร่เป็นสาธารณะได้ (Office of the Official Information Commission, Government Houses, 1997)

จากการสำรวจวรรณกรรมสีเทาในห้องสมุดสามารถจำแนกประเภทวรรณกรรมสีเทาได้ทั้งสิ้น 55 ประเภท (TextRelease, 2010) โดยจัดกลุ่มทรัพยากรได้ 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มสิ่งพิมพ์ เช่น รายงานการประชุม รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ 2) กลุ่มสิ่งไม่ตีพิมพ์ เช่น แผ่นซีดี วีดิทัศน์ ไมโครฟิล์ม และ 3) กลุ่มอิเล็กทรอนิกส์ เช่น ฐานข้อมูลออนไลน์ ฐานข้อมูลสำเร็จรูป ซีดีรอม สิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งจากประเภทของวรรณกรรมสีเทาข้างต้นจะเห็นว่าบางส่วนมีความสำคัญในด้านการวิจัยเป็นอย่างมาก เช่น รายงานการวิจัย ต้นฉบับ ข้อมูลพื้นฐาน สิทธิบัตร และบางส่วนก็มีความสำคัญกับการบริหารจัดการ เช่น รายงานประชุม รายงานประจำปี เนื่องจากเป็นข้อมูลส่วนองค์กร ดังนั้น การใช้วรรณกรรมสีเทาจึงมีความสำคัญแตกต่างกันตามภารกิจ

จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในต่างประเทศ การจัดการวรรณกรรมสีเทาเป็นประเด็นหลักที่ห้องสมุดให้ความสำคัญ โดยเฉพาะห้องสมุดขนาดใหญ่ในมหาวิทยาลัยที่มีการแบ่งปันแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างกัน โดยวรรณกรรมสีเทาเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและความสำคัญสำหรับห้องสมุด จึงมีการวิเคราะห์และให้เลขหมู่ (Catalog) เพื่อให้ผู้ใช้ๆ เป็นจุดเข้าถึง (Access point) วรรณกรรมสีเทาที่มีในห้องสมุด ในขณะที่ห้องสมุดขนาดเล็กจะจัดเก็บเป็นหมวดหมู่เข้าแฟ้มหรือจัดเก็บเป็นคอลเล็กชันไว้ (Auger, 1989) เช่น ในห้องสมุดมหาวิทยาลัยในแอฟริกา (บางแห่ง) พยายามที่จะจัดการวรรณกรรมสีเทาโดยการทำดิจิทัลเพื่อเป็นการสงวนและเก็บรักษาตลอดจนช่วยให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงผ่านระบบออนไลน์ได้ (Salanje, 2007) และเมื่อวรรณกรรมสีเทามีความสำคัญมากขึ้น ห้องสมุดในต่างประเทศหลายแห่งจึงได้กำหนดขั้นตอนในการดำเนินการจัดการวรรณกรรมสีเทาเพื่อให้ผู้ใช้เข้าถึงได้ง่าย โดยผู้วิจัยศึกษาการดำเนินงานของห้องสมุดมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ 5 แห่ง คือ 1) Western Michigan 2) The British Library 3) Macquarie University Library 4) Widener Library: Harvard University และ 5) University of Pennsylvania Library สามารถสรุปการดำเนินงานตามกระบวนการจัดการได้ดังนี้ 1) การรวบรวม พบว่า ห้องสมุดทั้ง 5 แห่งมีการรวบรวมวรรณกรรมสีเทา 3 ประเภท ได้แก่ ทรัพยากรประเภทตีพิมพ์ เช่น วิทยานิพนธ์ คู่มือ ทรัพยากรประเภทไม่ตีพิมพ์ เช่น ซีดีรอม แผ่นที่ และทรัพยากรประเภทอิเล็กทรอนิกส์ เช่น เอกสาร ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ เว็บไซต์ ซอฟต์แวร์ 2) การจัดระบบ พบว่า ห้องสมุดทั้ง 5 แห่งมีการจัดหมวดหมู่และการลงรายการให้กับวรรณกรรมสีเทาทั้ง 3 ประเภท โดยการจัดหมวดหมู่จะอิงจากระบบสากลของห้องสมุด คือ Dewey Decimal Classification และ Library of Congress Classification ส่วนการลงรายการพบว่า ห้องสมุด 4 แห่ง ใช้โครงสร้างมาตรฐาน MARC และห้องสมุดเพียง 1 แห่งที่พัฒนาเมทาเดตาขึ้นใช้เฉพาะคอลเล็กชัน

3) การเข้าถึงความรู้พบว่า ห้องสมุดทั้ง 5 แห่ง มีฐานข้อมูลในการจัดเก็บและค้นคืนเพื่ออำนวยความสะดวกในการใช้งาน และในขณะเดียวกันก็มีการจัดการเว็บไซต์สำหรับวรรณกรรมสีเทาเพื่อให้คนเข้าถึงกลุ่มผู้ใช้ส่วนใหญ่คือนักวิจัย นักวิทยาศาสตร์ อาจารย์ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา

จากการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับห้องสมุดที่มีการจัดการวรรณกรรมสีเทาได้อย่างมีประสิทธิภาพ พบว่า หอสมุดแห่งชาติอังกฤษเป็นหอสมุดที่พัฒนาคอลเล็กชันวรรณกรรมสีเทา (สิ่งพิมพ์) ที่ใหญ่ที่สุดในโลก (Tillett & Newbold, 2006) โดยมี Boston Spa Conferences เป็นคอลเล็กชันวรรณกรรมสีเทาที่มีชื่อเสียงมากที่สุด โดยรวบรวมวรรณกรรมสีเทาประเภทเอกสารการประชุมทางวิทยาศาสตร์ที่เป็นภาษาอังกฤษทั้งหมด รายงานทางวิทยาศาสตร์และรายงานทางเทคนิคจากภาครัฐ และเอกชนในประเทศอังกฤษ อเมริกาและนานาชาติ เช่น NASA, UN Food, Agriculture Organization รายงานประจำปีของหอสมุดแห่งชาติอังกฤษ รายงานภาษาเยอรมัน ในขณะที่วิทยานิพนธ์และดุษฎีนิพนธ์จากห้องสมุดมหาวิทยาลัยในสหราชอาณาจักรจะจัดเก็บในคลังดิจิทัลแบบเปิด (The eThOS e-theses online service) เพื่อให้ผู้ใช้เข้าถึงได้โดยสะดวกแบบเสรีโดยการพัฒนาคอลเล็กชันทั้งที่อยู่ในรูปสิ่งพิมพ์และมีใช้สิ่งพิมพ์ จะประกอบด้วยกระบวนการดังต่อไปนี้ 1) การคัดเลือกเกณฑ์ที่มีคุณภาพที่ใช้ในการคัดเลือก หรือรวบรวมจากแหล่งต่างๆ เพื่อให้ทรัพยากรที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้ 2) การจัดระบบ ใช้ระบบทศนิยมดิวอี้ (Dewey Decimal Classification) ในการจัดหมวดหมู่วรรณกรรมสีเทาตามสาขาที่เปิดสอน และได้พัฒนาเมทาเดตาโดยประยุกต์มาจากหลักเกณฑ์การลงรายการสำหรับเอกสารบนเว็บ (Dublin-Core Metadata Element Set) มาใช้กับฐาน The eThOS e-theses online service ซึ่งให้บริการวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกของสหราชอาณาจักร ประกอบด้วย ชุดหน่วยข้อมูลย่อยเมทาเดตา ดังนี้ 1) Thesis identifier 2) Title 3) Alternative Title 4) Language 5) Author 6) Person identifier 7) Supervisor(s)/Advisor(s) 8) Institution name 9) Awarding Institution 10) Year of Award 11) Department 12) Abstract 13) Subject keywords 14) Dewey Decimal Classification 15) Type 16) Qualification level 17) Qualification name 18) Access rights 19) Embargo date 20) Licence 21) Sponsor(s)/Funder(s) 22) Project/Grant number(s) 23) Institutional Repository URL 24) URL for the digital object(s) (British Library, 2017) ตลอดจนทำดัชนีการสืบค้นและการลงรายการให้แก่วรรณกรรมสีเทา เพื่ออำนวยความสะดวกในการค้นของผู้ใช้ 3) การเข้าถึง การสร้างคอลเล็กชันก็เพื่อการเข้าถึงในระยะยาว เพราะวรรณกรรมสีเทามีความยากในการหาและจัดหา ไม่ครอบคลุมสาระสังเขปและดัชนี ผลิตออกมาจำกัด

และไม่สามารถหาได้จากหนังสือ การค้นหาทางอินเทอร์เน็ต ในระยะยาวนั้นไม่แน่นอน เช่น ลิงค์ใช้งานไม่ได้ เนื้อหาหายไป หรือย้ายไป ดังนั้น จึงทำเป็นคอลเลกชันเพื่อการเข้าถึงระยะยาว (Newbold & Grimshaw, 2010)

จะเห็นได้ว่าในห้องสมุดในมหาวิทยาลัยในต่างประเทศนั้น วรรณกรรมสี่เทาก็ถือว่าเป็นทรัพยากรปฐมภูมิประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญต่อนักวิจัย ซึ่งห้องสมุดได้จัดเก็บไว้ แต่สำหรับในห้องสมุดมหาวิทยาลัยในประเทศไทยที่ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจ 4 แห่ง พบว่า ยังไม่มีการจัดการที่ชัดเจนและยังไม่เป็นระบบ ในขณะเดียวกันประเทศไทยกำลังให้ความสำคัญในเรื่องของการวิจัยและพัฒนาเพื่อเป็นกลไกขับเคลื่อนประเทศสู่ประเทศที่พัฒนาแล้ว ดังจะเห็นได้จากนโยบายการดำเนินงานของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม โดยเฉพาะประเด็นการสร้างและพัฒนาองค์ความรู้ไปสู่ระบบเศรษฐกิจที่เน้นคุณค่า (Value based economy) โดยจะต้องขับเคลื่อนงานวิจัยและพัฒนาที่จะนำไปสู่นวัตกรรมที่เป็น Demand-side และบูรณาการงานวิจัย 3 ศาสตร์ (วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์) ผ่าน 4 แพลตฟอร์ม (Platform) ได้แก่ 1) สร้างคนและองค์ความรู้ เพื่อตอบโจทย์ประเทศ สร้างระบบนิเวศของการสร้างนักวิจัยเพื่อดึงดูดคนที่มีความสามารถทั้งของไทยและของโลก 2) ลดความเหลื่อมล้ำและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนเป็นสำคัญ เช่น การจัดการความยากจนแบบแม่นยำและเบ็ดเสร็จ 3) ขับเคลื่อนองค์ความรู้และยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (Competitiveness) เรื่อง 10 S-Curve อุตสาหกรรมเป้าหมาย และ 4) ตอบโจทย์ที่เป็นประเด็นท้าทายของประเทศและของโลก (Grand talent) เช่น PM 2.5, Zero waste, AI for All, AI for Everyone, Frontier Research, Quantum computing, Space Consortium, Gnomics Thailand และเรื่องใหม่ๆ ที่จะตอบโจทย์ประเทศในอนาคต (Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation, 2019)

การจะทำงานวิจัยให้ประสบผลสำเร็จได้นั้น ข้อมูลปฐมภูมิในด้านการวิจัยถือเป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งข้อมูลปฐมภูมินี้หาได้จากวรรณกรรมสี่เทาก็ได้จากการสำรวจวรรณกรรมสี่เทในห้องสมุดมหาวิทยาลัยในประเทศไทย 5 แห่ง ยังไม่เป็นระบบ เนื่องด้วย 1) ไม่มีการจัดเป็นคอลเลกชัน 2) ไม่มีมาตรฐานการลงรายการสำหรับวรรณกรรมสี่เท

อย่างไรก็ตาม การศึกษาสภาพและปัญหาของการจัดการวรรณกรรมสี่เทในห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐจะต้องศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีการจัดการสารสนเทศ (Information management) ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการที่สำคัญในการจัดการสารสนเทศ 6 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้ 1) การค้นหาความต้องการสารสนเทศ (Information needs) 2) การจัดหาหรือรวบรวมข้อมูลสารสนเทศ (Information acquisition) 3) การจัดการ

และการจัดเก็บสารสนเทศ (Information organization and storage) 4) การจัดทำรายงานและการบริการสารสนเทศ (Information products and services) 5) การเผยแพร่สารสนเทศไปยังผู้ใช้ (Information distribution) และ 6) การใช้สารสนเทศ (Information use) (Choo, 1995) เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการจัดการสารสนเทศในองค์กรที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใช้กรอบแนวคิดการจัดการสารสนเทศ (Information Management) มาประยุกต์ใช้จะทำให้ทราบถึงสภาพและปัญหาในการจัดการและเป็นแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงการจัดการวรรณกรรมสี่เทในห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับพฤติกรรมการใช้ของผู้ใช้มากที่สุด

วัตถุประสงค์การวิจัย (Objectives)

เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการวรรณกรรมสี่เทในห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ

กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual framework)

วรรณกรรมสี่เทาก็เป็นทรัพยากรสารสนเทศประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญต่อผู้ใช้โดยเฉพาะนักวิจัย ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาวรรณกรรมสี่เทาส่งส่วนใหญ่จะถูกผลิตขึ้นในลักษณะสิ่งตีพิมพ์ แต่ในยุคปัจจุบันเมื่อเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดการสารสนเทศในห้องสมุด วรรณกรรมสี่เทาก็ได้ถูกผลิตในรูปแบบสิ่งตีพิมพ์ก็ถูกพัฒนาให้มีความหลากหลายมากขึ้นในรูปแบบไม่ตีพิมพ์และดิจิทัล ดังนั้น การจัดการวรรณกรรมสี่เทในห้องสมุดจึงใช้หลักการสำคัญ คือ การจัดการสารสนเทศ (Information management) เป็นกรอบใหญ่ในการศึกษา โดยศึกษาในประเด็นของนโยบาย การจัดหา การวิเคราะห์และจัดกลุ่ม การจัดเก็บ การค้นคืน การให้บริการ และปัญหาเกี่ยวกับการจัดการ ทั้งนี้รายละเอียดการดำเนินงานอาจแตกต่างกันไปตามบริบทของห้องสมุดแต่ละแห่ง ซึ่งจากการศึกษาและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในต่างประเทศ เช่น ในมหาวิทยาลัยในรัฐอิลลินอยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกาที่อยู่ในกลุ่ม Modern university จะให้ความสำคัญกับการเรียนการสอน การฝึกหัดพัฒนากำลังคนและการวิจัยเพื่อนำไปสู่การแก้ไขเศรษฐกิจและสังคมของประเทศให้ดีขึ้น วิธีการที่มหาวิทยาลัยใช้ในการจัดการ คือ จัดหาวรรณกรรมสี่เทามีคุณภาพเพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนการวิจัยและพัฒนานัก โดยหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดหา จัดการและเผยแพร่วรรณกรรมสี่เทาคือ ห้องสมุดมหาวิทยาลัย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าปริมาณวรรณกรรมสี่เทามีในห้องสมุดจะเพิ่มสูงขึ้นในยุคที่สารสนเทศ (Information age) มีการแลกเปลี่ยนและเข้าถึงข้อมูลระหว่างกันอย่างรวดเร็ว บรรณารักษ์และผู้เชี่ยวชาญวิชาชีพสารสนเทศกลับประสบปัญหาในการระบุและการจัดหาวรรณกรรมสี่เท

เช่นเดียวกับนักวิจัยที่ประสบปัญหาในการเข้าถึงวรรณกรรมสีเทา คือ ไม่สามารถเข้าถึงผ่านเว็บไซต์ได้ สอดคล้องกับการศึกษาของ Osayande and Ukpebor (2012) ที่อธิบายว่า วรรณกรรมสีเทาเป็นสิ่งที่อยู่ระหว่างสิ่งตีพิมพ์และไม่ตีพิมพ์ การที่จะจัดหา จัดระบบ ตลอดจนดูแลรักษาวรรณกรรมสีเทา จึงภารกิจที่ยากที่สุดภารกิจหนึ่งของบรรณารักษ์ในห้องสมุดมหาวิทยาลัยในแอฟริกา ในขณะที่ห้องสมุดบางแห่งในมหาวิทยาลัยของสาธารณรัฐมาลาวีมีความพยายามในการจัดการวรรณกรรมสีเทาด้วยการทำดิจิทัลเพื่อให้สามารถเข้าถึงสารสนเทศผ่านระบบออนไลน์ตลอดจนสงวนรักษาเอกสารในระยะยาวอย่างมีประสิทธิภาพ (Salanje, 2007) ดังนั้น กรอบในการศึกษาแต่ละประเด็นจึงเป็นการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการจัดการสารสนเทศกับบริบทงานวิจัยที่เกี่ยวข้องร่วมกันในงานวิจัยชิ้นนี้

■ วิธีดำเนินการวิจัย (Methodology)

ในการศึกษาสภาพปัจจุบันของการจัดการวรรณกรรมสีเทาในห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ เนื่องจากการวิจัยเพื่อหาข้อมูลที่เป็นรายละเอียดโดยเฉพาะในเรื่องการจัดเก็บและค้นคืน มาตรฐานการลงรายการ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ค่อนข้างละเอียดลึกซึ้ง ผู้วิจัยจึงใช้แนวทางการวิจัยแบบคุณภาพ โดยการศึกษาวิเคราะห์สภาพความเป็นจริงในห้องสมุดและการสัมภาษณ์บรรณารักษ์ ผู้รับผิดชอบด้านวรรณกรรมสีเทา ดังนี้

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) ได้แก่ บรรณารักษ์ จำนวน 10 คน นักเอกสารสนเทศ 1 คน ที่มีหน้าที่ด้านการจัดหารวบรวมหรือจัดระบบเกี่ยวกับทรัพยากรสารสนเทศประเภทวรรณกรรมสีเทาจากห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ 4 แห่ง และ 1 ศูนย์สารสนเทศเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) จากมหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ 9 แห่ง ได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา จำนวน 5 แห่ง ได้แก่ ห้องสมุด A B C D และศูนย์สารสนเทศ E จำนวนทั้งสิ้น 11 คน หลักเกณฑ์การคัดเลือก คือ 1) เป็นมหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ 9 แห่ง 2) เป็นมหาวิทยาลัยขนาดใหญ่จากส่วนกลางและส่วนภูมิภาคที่ได้รับจัดสรรงบดำเนินการและงบลงทุน มากกว่า 1,000 ล้านบาทขึ้นไป 3) เป็นมหาวิทยาลัยที่มีห้องสมุดกลางและ/หรือห้องสมุดคณะและ/หรือศูนย์สารสนเทศหรือศูนย์เอกสารที่มีการจัดการวรรณกรรมสีเทา 4) เป็นห้องสมุดมหาวิทยาลัยและ/หรือห้องสมุดคณะและ/หรือศูนย์สารสนเทศหรือศูนย์เอกสารที่มีวรรณกรรมสีเทาให้บริการและมีปริมาณวรรณกรรมสีเทาจำนวนมากตามที่ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจเบื้องต้น 5) เป็นห้องสมุดมหาวิทยาลัยที่อยู่ในเครือข่ายห้องสมุดมหาวิทยาลัยส่วนกลาง (Thai Library Network-Metropolitan: Thailinet) และเครือข่ายห้องสมุดมหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาค (Provincial University Library Network: Pulinet) 6) เป็นห้องสมุดมหาวิทยาลัยและ/หรือห้องสมุดคณะและ/หรือศูนย์สารสนเทศ

หรือศูนย์เอกสารที่อนุญาตให้ผู้วิจัยเข้าไปศึกษา 7) เป็นมหาวิทยาลัยเฉพาะทาง ตามมาตรฐานสถาบันอุดมศึกษา 2554 ซึ่งเน้นการผลิตบัณฑิตเฉพาะทางหรือเฉพาะสาขาในระดับปริญญาตรีหรือระดับบัณฑิตศึกษา

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) และแบบบันทึกข้อมูลการลงรายการ (Metadata) ของวรรณกรรมสีเทา ประเด็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้ข้อมูล กระบวนการจัดการ การวิเคราะห์และทำรายการ มาตรฐานที่ใช้จัดการ โปรแกรมที่ใช้ในการจัดการ หลักเกณฑ์การให้บริการ เครื่องมือที่ใช้ในการสืบค้น ความต้องการและปัญหาในการจัดการ ซึ่งผ่านการตรวจสอบจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ก่อนจะนำไปทดลองใช้กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ไม่ใช่ผู้ให้ข้อมูลหลัก จากนั้นนำมาปรับปรุงแก้ไขประเด็นข้อคำถามให้มีความชัดเจน และครอบคลุม ก่อนนำไปเก็บข้อมูลจริง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล มีวิธีการรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองระหว่างเดือนเมษายน-พฤษภาคม พ.ศ. 2562 โดยผู้วิจัยได้ขอหนังสืออนุญาตสัมภาษณ์จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น ถึงผู้อำนวยการห้องสมุดมหาวิทยาลัย 4 แห่ง และได้นัดหมายการสัมภาษณ์

4. การจัดทำและวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์อุปนัย (Analytic induction) โดยการนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาถอดคำสัมภาษณ์ ตรวจสอบความถูกต้อง วิเคราะห์และจัดข้อมูลตามประเด็นที่รวบรวม จากนั้นสรุปและตีความข้อสรุปแบบอุปนัย และนำเสนอผลการวิจัยโดยการบรรยายเชิงคุณภาพ (Qualitative description)

■ สรุปผลการวิจัย (Conclusions)

1. สภาพการจัดการวรรณกรรมสีเทาในห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ

1.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล พบว่า ส่วนใหญ่เป็นบรรณารักษ์ที่รับผิดชอบด้านการจัดการทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดมหาวิทยาลัย จบการศึกษาระดับปริญญาโท มีประสบการณ์ในการทำงานด้านจัดหารวรรณกรรมสีเทา 10 ปีขึ้นไป โดยจัดหารวรรณกรรมสีเทาประเภทรายงาน (รายงาน/รายงานการวิจัย/รายงานการประชุม/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์/บทความวิจัย/บทความวิชาการ) ผลงานหรือผลผลิตของบุคลากรซึ่งเป็นลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัย (บทความวิชาการ/หนังสือ/ตำรา/รายงานการวิจัย/การประชุมวิชาการ/ผลงาน/ตำแหน่ง/คู่มือ/วิทยานิพนธ์/ชุดการเรียนการสอน/หลักสูตร/สิ่งพิมพ์ของมหาวิทยาลัย) และเอกสารจดหมายเหตุ

1.2 ข้อมูลเกี่ยวกับห้องสมุดและวรรณกรรมสีเทาในห้องสมุด

1.2.1 ข้อมูลเกี่ยวกับห้องสมุด จากการสัมภาษณ์

บรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัยที่เป็นพื้นที่วิจัยทั้ง 5 แห่งพบว่า วัตถุประสงค์ การกิจ และโครงสร้างของห้องสมุด 4 แห่ง ได้แก่ A B C D เป็นไปในทิศทางเดียวกัน วัตถุประสงค์การดำเนินงานสอดคล้องกัน คือ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ในด้านแหล่งเรียนรู้และให้บริการทรัพยากรสารสนเทศตลอดจนสนับสนุนภารกิจของมหาวิทยาลัยในด้านสนับสนุนการเรียนการสอนและวิจัย ในขณะที่ศูนย์สารสนเทศ E เป็นหน่วยงานที่มีภารกิจเฉพาะด้านวรรณกรรมสี่เทาชัดเจน คือ ให้บริการสารสนเทศเชิงลึกที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประเทศไทยทางด้านสังคมศาสตร์ และสารสนเทศเกี่ยวกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีความสัมพันธ์กับประเทศไทยโดยตรง

1.2.2 ข้อมูลเกี่ยวกับวรรณกรรมสี่เทาที่มีในห้องสมุด จากการสัมภาษณ์ เกี่ยวกับประเภทวรรณกรรมสี่เทาที่จัดเก็บในห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ 4 แห่ง และ 1 ศูนย์สารสนเทศ พบว่า มี 62 ประเภท แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ สิ่งตีพิมพ์ สิ่งไม่ตีพิมพ์และดิจิทัล โดยกลุ่มตีพิมพ์ ประเภทหนังสือสารคดีเป็นกลุ่มที่มีในห้องสมุดและมีความสำคัญกับกลุ่มผู้ใช้ในมหาวิทยาลัยวิจัยมากที่สุด เนื่องด้วยเป็นเอกสารปฐมภูมิที่เรียบเรียงขึ้นจากความจริง มีจุดประสงค์เพื่อมุ่งให้สาระความรู้แก่ผู้อ่านเป็นสำคัญ ครอบคลุมวิชาการสาขาต่างๆ และด้วยบริบทของมหาวิทยาลัยวิจัยที่มุ่งเน้นทางด้านการวิจัยเป็นหลัก ห้องสมุดในฐานะหน่วยงานสนับสนุนภารกิจของมหาวิทยาลัยจึงให้ความสำคัญกับทรัพยากรสารสนเทศประเภทตีพิมพ์ โดยเฉพาะประเภทสารคดีมากที่สุด ด้วยสามารถตอบสนองความต้องการในด้านการเรียนการสอน การปฏิบัติงาน หรือด้านการค้นคว้าวิจัยได้ดีที่สุด ประกอบด้วย (1) บันทึกเหตุการณ์ (Chronicle) (2) บันทึกความทรงจำ (memorandum) (3) คู่มือ (Handbook) (4) สิ่งพิมพ์รัฐบาล (government document) (5) รายงานการศึกษาค้นคว้า (Study) (6) วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท (Master's thesis) (7) วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก (Dissertation) (8) เอกสาร/รายงานการประชุมวิชาการ (Conference proceedings) (9) รายงานการวิจัย (Research reports) (10) นามานุกรม/ทำเนียบนาม (Directories) (11) อภิธานศัพท์ (Glossary) (12) หนังสือรวมบรรณานุกรม (Bibliographies) (13) ดรรชนี (Index) (14) หนังสือรวมเรื่อง (Anthology) (15) หนังสือแนะนำเที่ยว (Guide book) (16) การวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis) (17) รวมบทคัดย่อ (Abstracts) (18) เรียงความหรือบทความซึ่งเขียนโดยใช้ภาษาอังกฤษ (Essay) (19) บทความสัมภาษณ์ (Interview) (20) บทความปริทัศน์ (review) (21) บทความนำเสนอในการประชุมวิชาการ (Conference paper) (22) รายการการประชุม (Conference program) (23) คำแถลงนโยบาย (Policy statements) (24) สุนทรพจน์ (Speeches) (25) งานแปล (Translations) (26) สถิติ (Statistics) (27) แนวนโยบาย (Guidelines) (28) รายงานทางเทคนิค

หรือรายงานเชิงวิชาการ (Technical reports) (29) หลักสูตร (Curriculum) (30) รายงานทางวิทยาศาสตร์ (Scientific reports) (31) หัวข้อเรื่องที่ศึกษาในรายวิชาหนึ่งๆ (Syllabus) (32) บันทึกการบรรยาย (Lecture Note) (33) หนังสือที่ไม่อนุญาตให้ใช้เชิงการค้า (Non-commercial) (34) เอกสารการอภิปรายผล (Discussion papers)

1.3 นโยบายการจัดการวรรณกรรมสี่เทาในห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ จากการสัมภาษณ์บรรณารักษ์และบุคลากรที่มีหน้าที่ด้านการจัดหาหรือจัดการข้อมูลของห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐที่เป็นพื้นที่ศึกษาทั้งหมด พบว่า ห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ 4 แห่ง A B C D ไม่มีการกำหนดนโยบายด้านการจัดการวรรณกรรมสี่เทาไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่มีภารกิจหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการวรรณกรรมสี่เทา คือ สนับสนุนภารกิจด้านการวิจัยซึ่งเป็นหนึ่งในภารกิจหลักของมหาวิทยาลัย เช่น จัดให้มีคอลเลกชันวิทยานิพนธ์หรือวิจัยสำหรับค้นคว้าอ้างอิง บริการแนะนำการสืบค้นแหล่งสารสนเทศและฐานข้อมูลต่างๆ ด้านการวิจัย บริการแนะนำการผลิตตำรางานวิจัยและการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ บริการแนะนำการใช้ โปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนและการวิจัย บริการสืบค้นการอ้างอิงผลงานทางวิชาการในขณะที่ห้องสมุดที่มีนโยบายหรือพันธกิจเกี่ยวกับวรรณกรรมสี่เทาเป็นลายลักษณ์อักษรชัดเจนมีเพียงที่เดียว คือ ศูนย์สารสนเทศ E ซึ่งมีภารกิจ จัดหา/รวบรวมวรรณกรรมสี่เทา เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลสารสนเทศเชิงลึกทางด้านสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ซึ่งเกี่ยวข้องกับประเทศไทยและประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยรวบรวมวรรณกรรมสี่เทาประเภทรายงานการวิจัย ผลสำรวจ ปาฐกถา รายงานการประชุมสัมมนา สถิติรายปี บทความจากวารสารวิชาการ เอกสารเฉพาะเรื่อง บรรณานุกรม วิทยานิพนธ์ และเอกสารอื่นๆ ที่เผยแพร่ในวงจำกัด การจัดเก็บจะจัดเป็นคอลเลกชันในรูปแบบหนังสือ ห้องจัดแสดงถาวร นิทรรศการ จัดแสดงผลงาน โดยมีเจ้าหน้าที่ดูแลรับผิดชอบโดยตรง

2. กระบวนการจัดการวรรณกรรมสี่เทาในห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ

2.1 การจัดหาหรือรวบรวม

ตามกระบวนการโดยทฤษฎีทางบรรณารักษ์จะประกอบด้วย การจัดซื้อ รับบริจาค แลกเปลี่ยน แต่สำหรับวรรณกรรมสี่เทาที่มีคุณลักษณะที่แตกต่างออกไปจากสิ่งพิมพ์อื่นๆ คือ เป็นสิ่งพิมพ์ที่ไม่มีการจำหน่าย ดังนั้น จึงไม่มีสำนักพิมพ์พาณิชย์เข้ามาควบคุม การได้รับเข้ามาในห้องสมุดจึงไม่มีการจัดซื้อ แต่จะได้มาโดยวิธีการที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

2.2.1 ได้รับบริจาค ห้องสมุดที่รวบรวมวรรณกรรมสี่เทาด้วยวิธีการรับบริจาค พบว่ามีห้องสมุด 4 แห่ง และ 1 ศูนย์สารสนเทศ (A, B, C, D, E) ที่ใช้วิธีการรับบริจาคเป็น

หลักในการรวบรวมวรรณกรรมสีเทาเข้ามา วรรณกรรมสีเทาที่ได้รับบริจาค แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ 1) สิ่งพิมพ์ เช่น ประกาศ โบรชัวร์ บันทึกเหตุการณ์/จดหมายเหตุ ใบปลิว หรือแผ่นปลิว บันทึกความทรงจำ หนังสือรายปี หนังสือรวมเรื่อง หนังสือแนะนำ คู่มือ สิ่งพิมพ์รัฐบาล เอกสารมาตรฐาน รายงานประจำปี ข่าวแจ้ง การวิเคราะห์ข้อมูล รายการที่ศึกษาค้นคว้า สมุดคู่มือสำหรับผู้พัฒนาระบบ วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาตรี วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกชั้นสูง บทความย่อ บทความที่ลงเอกสารประชุมวิชาการ เอกสารการประชุมทางวิชาการ รายการการประชุมโปสเตอร์ที่นำเสนอในงานประชุมวิชาการ รายงานการวิจัยสุนทรพจน์ เอกสารแปล สถิติ แผนนโยบาย นามานุกรม/ทำเนียบนาม จุลสาร แบบฟอร์มในการปฏิบัติงาน อภิธานศัพท์ รายงานการวิจัยหรือ รายงานเชิงวิชาการ หลักสูตร รายงานทางวิทยาศาสตร์ หัวข้อเรื่องที่ศึกษาในรายวิชาต่างๆ ประกาศหรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่ออกมาเป็นระยะ หนังสือบรรณานุกรม บันทึกการบรรยาย ข้อมูลที่ไม่อนุญาตให้ใช้เชิงการค้า เอกสารบริษัท ดรชณี วารสารที่หน่วยงานนั้นๆ ผลิตขึ้นเอง 2) สิ่งไม่ตีพิมพ์ เช่น แผนที่ วิธีการบริจาคเข้ามาแบบให้เปล่า และผู้บริจาค ได้แก่ กรมแผนที่ทหาร สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทั้งหมดนี้ได้นำโดยเจ้าของสิ่งพิมพ์ส่งมาให้

2.2.2 การผลิตขึ้นเอง ห้องสมุดที่ผลิตวรรณกรรมสีเทา พบว่า ห้องสมุดที่เป็นพื้นที่ศึกษาทั้ง 5 แห่ง (A, B, C, D, E) ใช้วิธีการผลิตขึ้นเองซึ่งเป็นวิธีการรองลงมาจากการรับบริจาค โดยวิธีการผลิตขึ้นเองจะแบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) สิ่งตีพิมพ์ เช่น ข่าวแจ้ง สมุดคู่มือสำหรับผู้พัฒนาระบบ จุลสาร แบบฟอร์มในการปฏิบัติงาน 2) สื่อดิจิทัล เช่น รายงานประจำปีในรูปแบบไฟล์อิเล็กทรอนิกส์ ฐานข้อมูลวิจัย หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่องโคลนและหิมะถล่ม

2.2.3 การรับมอบตามระเบียบของมหาวิทยาลัย ห้องสมุดที่รวบรวมวรรณกรรมสีเทาโดยรับมอบตามระเบียบของมหาวิทยาลัย พบว่า มีห้องสมุด 4 แห่ง (B, C, D, E) ที่ใช้วิธีการรับมอบตามระเบียบของมหาวิทยาลัย เป็นสิ่งตีพิมพ์ เช่น ประกาศ วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกชั้นสูง หลักสูตร หนังสือรายปี หนังสือรวมเรื่อง รายงานประจำปี จุลสาร วารสารที่หน่วยงานนั้นๆ ผลิตขึ้นเอง

2.2.4 การได้เข้ามาโดยวิธีการอื่นๆ พบว่า มีห้องสมุด 4 แห่ง (A, B, D, E) เช่น 1) บรรณารักษ์หรือเจ้าหน้าที่ได้รับมาโดยการเข้าอบรมสัมมนา 2) ผ่านเครือข่ายห้องสมุดส่งมาให้ 3) การเป็นสมาชิกสมาคมหรือเครือข่าย 4) การบอกรับวารสาร เช่น หนังสือรวมเรื่อง คู่มือ รายการที่ศึกษาค้นคว้า วิทยานิพนธ์

ระดับปริญญาโท วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก วารสารที่หน่วยงานนั้นๆ ผลิตขึ้นเอง รายงานประจำปี จุลสาร ประกาศ โบรชัวร์ ใบปลิว หนังสือรวมเรื่อง คู่มือ เอกสารการประชุมทางวิชาการ รายการการประชุม นามานุกรม/ทำเนียบนาม วารสารที่หน่วยงานนั้นๆ ผลิตขึ้นเอง

2.2 การจัดเก็บและลงรายการ

2.2.1 การจัดเก็บวรรณกรรมสีเทาในห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ พบว่ามี 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) การจัดเก็บวรรณกรรมสีเทารวมไปกับทรัพยากรสารสนเทศอื่นในห้องสมุด ซึ่งจากการรวบรวมพบว่ามีห้องสมุด 4 แห่ง และ 1 ศูนย์สารสนเทศ (A, B, C, D, E) ที่มีการจัดโดยกระจายไปทุกหมวดหมู่ตามประเภทของทรัพยากร เช่น รายงานประจำปีไปอยู่ในคอลเลกชันหนังสือทั่วไป จุลสารไปอยู่ในคอลเลกชันจดหมายข่าว บทความปริทัศน์ไปอยู่ในคอลเลกชันหนังสืออ้างอิง เป็นต้น 2) จัดเก็บเป็นคอลเลกชัน ซึ่งจากการรวบรวมพบว่ามีห้องสมุด 4 แห่ง และ 1 ศูนย์สารสนเทศ (A, B, C, D, E) ที่มีการจัดเก็บเป็นคอลเลกชันวรรณกรรมสีเทาเฉพาะประเภท โดยการจัดกลุ่มทรัพยากรที่มีเนื้อหาเดียวกันสัมพันธ์กันไว้ด้วยกัน และมีการให้สัญลักษณ์เพิ่มเติมเพื่อแสดงความเป็นคอลเลกชันเดียวกัน เช่น คอลเลกชันวิทยานิพนธ์ (มทส. Thesis) คอลเลกชันวิจัย (วิจัยจังหวัดชายแดนใต้ (Soreda)) คอลเลกชันจดหมายเหตุ (King Chulalongkorn Digital Archives) คอลเลกชันหนังสือหายาก (Rare Books) คอลเลกชันทรัพยากรของสถาบัน (KKU Pround) เป็นต้น 3) การจัดนิทรรศการถาวร ซึ่งจากการรวบรวม พบว่ามีศูนย์สารสนเทศ 1 แห่ง (E) ได้ใช้รูปแบบการจัดนิทรรศการถาวรร่วมกับการจัดเก็บในรูปแบบอื่น โดยนิทรรศการจัดแสดงในศูนย์สารสนเทศเป็นระยะเวลานานไม่เปลี่ยนแปลง จัดแสดงสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะวัตถุสิ่งของที่แสดงเรื่องราวที่เกิดขึ้นแน่นอน โดยมีการจัดสถานที่ภายในห้องสมุดให้เข้าชม เพื่อกระตุ้นความสนใจ และประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้ผู้ใช้เข้ามาชมสิ่งแปลกใหม่ในจากนิทรรศการถาวร เช่น นิทรรศการอาศรมวงษาธิราชสนธิเพื่อรำลึกในพระกรุณาธิคุณและแสดงพระอัจฉริยภาพของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท ในด้านวรรณกรรม การศึกษา วัฒนธรรม การต่างประเทศ การบริหารราชการแผ่นดิน และการแพทย์แผนไทย โดยภายในอาศรมประกอบด้วยสารสนเทศจากนิทรรศการถาวร หนังสือหายาก พระนิพนธ์ของพระองค์ท่าน หนังสือที่ระลึกในงานฉลอง 200 ปี วันคล้ายวันประสูติฯ บริการสืบค้นและอ่านหนังสือพระนิพนธ์ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ วิทัศน์เรื่องพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท และบทความภาษาอังกฤษของงานวิจัยด้านเภสัชศาสตร์

2.2.2 การลงรายการวรรณกรรมสีเทาในห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐตามมาตรฐานสากล พบว่า ห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ 4 แห่ง และ 1 ศูนย์สารสนเทศ มีการลง

รายการทางบรรณานุกรม แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1) การลงรายการบรรณานุกรมตามมาตรฐาน MARC format ในระบบฐานข้อมูลห้องสมุดอัตโนมัติ เช่น หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-book) พบว่า ห้องสมุด 4 แห่ง A,B,C,D ลงรายการทางบรรณานุกรมของวรรณกรรมสี่เท่าไว้ในฐานข้อมูลของระบบห้องสมุดอัตโนมัติ WALAI AutoLib 3.0, ALIST, Sierra และใช้รูปแบบการป้อนข้อมูลบรรณานุกรมอิงมาตรฐาน MARC21 2) การลงรายการบรรณานุกรมตามมาตรฐานดับลินคอร์เมทาตา (ได้แก่ 2.1) คลังสถาบันของมหาวิทยาลัยที่พัฒนาด้วยโปรแกรม Dspace เช่น คลังปัญญา

จุฬาฯ เพื่อประเทศไทย (CUIR) 2.2) ฐานข้อมูลเอกสารฉบับเต็มจากที่รวบรวมจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เช่น ฐานข้อมูลเอกสารฉบับเต็ม Thai Digital Collection พบว่า ห้องสมุด 4 แห่ง และ 1 ศูนย์สารสนเทศ A, B, C, D, E ใช้รูปแบบการป้อนข้อมูลบรรณานุกรมอิงมาตรฐาน Dublin Core Metadata สำหรับการลงรายการวรรณกรรมสี่เท่าโดยเฉพาะที่เป็นสิ่งพิมพ์สถาบัน ได้แก่ วิทยานิพนธ์ วิจัย เอกสารการสอน ผลงาน ตำรา ฯลฯ ของบุคลากรในสถาบันเป็นหลัก

ตัวอย่างหน่วยข้อมูลย่อยที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ 5 แห่ง ใช้ลงรายการวรรณกรรมสี่เท่า

Table 1 Examples: The Dublin Core Metadata Element Set of Grey Literature in 5 academic libraries.

The Dublin Core Metadata Element Set of Grey Literature		
Printed materials	Nonprint materials	Electronic materials
Author	Author	Author
Alt Author	-	Alt Author
Added Author	-	-
Title	Title	Title
Var. Title	-	Var. Title
-	-	Alt Title
Subject	Subject	Subject
Subject Heading	Subject Heading	Subject Heading
Keywords	Keywords	E-Book Keywords
Description	Description	Description
Note	-	Note
Contents	-	Contents
Publisher	Publisher	-
Published/Created	Published/Created	-
Source	-	Source
Imprint	Imprint	-
Contributor	Contributor	-
Date	Date	-
Type	Type	-
Material Type	Material Type	Material Type
Physical Description	Physical Description	Physical Description
Page	-	-
-	Identifier	Identifier

Table 1 Examples: The Dublin Core Metadata Element Set of Grey Literature in 5 academic libraries. (cont.)

The Dublin Core Metadata Element Set of Grey Literature		
Printed materials	Nonprint materials	Electronic materials
ISBN	-	ISBN
ISSN	-	ISSN
Accession Number	Accession Number	-
Barcode	Barcode	Barcode
-	-	DOI
Call No	Call No	-
Local Call #	Local Call #	-
Language	Language	Language
Location	Location	-
Collection	-	-
Edition	-	-
Issue	-	Issue
Relation	Relation	Relation
-	Series	-
Coverage	-	-
-	-	Right

จาก Table 1 ตัวอย่างหน่วยข้อมูลย่อยที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ 5 แห่งใช้ลงรายการวรรณกรรมสีเทาโดยใช้ Dublin Core Metadata เป็นมาตรฐานการลงรายการเพื่อบรรยายข้อมูลทางบรรณานุกรมและลักษณะทางกายภาพของวรรณกรรมสีเทา เนื่องด้วยการเพิ่ม การขยายหรือใช้ข้อมูลซ้ำสามารถทำได้ตามความเหมาะสมตลอดจนเป็นช่องทางในการเข้าถึงรายการวรรณกรรมสีเทาที่ต้องการได้

2.3 การเข้าถึงและสืบค้น พบว่า ห้องสมุดมหาวิทยาลัย 4 แห่ง และ 1 ศูนย์สารสนเทศใช้เครื่องมือในการสืบค้น ดังนี้ 1) ฐานข้อมูลทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุด Web OPAC หรือ OPAC สืบค้นได้จากหัวเรื่อง โดยระบุคำสำคัญ (keyword) หรือ หัวเรื่อง (subject) โดยเลือก Limit/Sort Search แล้วเลือกประเภทเอกสาร (Material Type) หรือถ้าต้องการค้นหารายชื่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์โดยเฉพาะ เช่น ฐานข้อมูล ScienceDirect สามารถสืบค้นจาก ชื่อผู้แต่ง (Author) โดยระบุคำค้นเป็น ScienceDirect SpringerLink เป็นต้น กรณีถ้าต้องการอ่านเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ฉบับเต็ม สามารถเข้าใช้งานได้ในเครือข่ายของมหาวิทยาลัย โดยไม่ต้องมีรหัสผ่าน กรณีเข้าใช้จากภายนอกเครือข่ายมหาวิทยาลัยต้องติดตั้งโปรแกรม VPN

และระบุผู้ใช้และรหัสผ่าน 2) ฐานข้อมูลออนไลน์ที่ห้องสมุดบอกรับ เช่น ระบบ One Search ของบริษัท EBSCO สืบค้นครั้งเดียวได้จากหลายแหล่งข้อมูลได้ทรัพยากรทุกประเภท ScienceDirect ฐานข้อมูลเอกสารฉบับเต็ม (Full-text) ของวารสารวิชาการ ProQuest Dissertation & Theses Global ฐานข้อมูลที่รวบรวมวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทและปริญญาเอกฉบับเต็ม (Full-text) ของสถาบันการศึกษาที่ได้รับการรับรอง 3) ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ไทยฉบับเต็ม (ThaiLis Digital Collection-TDC) เป็นโครงการหนึ่งของ ThaiLIS มีเป้าหมายเพื่อให้บริการสืบค้นฐานข้อมูลเอกสารฉบับเต็ม ซึ่งเป็นเอกสารฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัยของอาจารย์ รวบรวมจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ทั่วประเทศ นักศึกษา อาจารย์ และบุคลากร ในการเข้าใช้บริการนั้นจะต้องเข้าใช้งานจากเครื่องคอมพิวเตอร์แม่ข่ายภายในห้องสมุด หรือสืบค้นภายนอกเครือข่ายมหาวิทยาลัย 4) คลังสถาบันของแต่ละมหาวิทยาลัย เป็นคลังเก็บทรัพยากรสารสนเทศดิจิทัลอันเป็นภูมิปัญญาของมหาวิทยาลัย ซึ่งมีการจัดเก็บเป็นศูนย์รวม มีการสงวนรักษา และมีการจัดทำดัชนีที่ได้มาตรฐาน สามารถสืบค้นทรัพยากรสารสนเทศเหล่านั้นได้ เช่น คลังปัญญาจุฬา คลังปัญญา

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ คลังปัญญามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

2.4 การให้บริการวรรณกรรมสีเทา พบว่า ห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐทั้ง 4 แห่ง และ 1 ศูนย์สารสนเทศให้บริการวรรณกรรมสีเทา 2 ลักษณะ คือ 1) บริการที่ผู้ใช้สามารถเข้าถึงได้ด้วยตัวเอง เช่น ผู้ใช้สืบค้นรายการวรรณกรรมสีเทาผ่านฐานข้อมูลสืบค้นทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุดด้วยตัวเอง 2) บริการที่ผู้ใช้ต้องให้ผู้ให้บริการดำเนินการให้ เช่น บริการรวบรวมทรัพยากรสารสนเทศประเภทวิทยานิพนธ์ บริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้า

3. ปัญหาของการจัดการวรรณกรรมสีเทาในห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ

ผลจากการสัมภาษณ์บรรณารักษ์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการวรรณกรรมสีเทาพบปัญหาในการจัดการวรรณกรรมสีเทา ดังนี้

3.1 การจัดหาหรือรวบรวม พบว่าประสบปัญหา ดังนี้

3.1.1 วิธีการรับบริจาค บางกรณีไม่สามารถรวบรวมวรรณกรรมสีเทาได้ครบตามจำนวน เนื่องจากได้รับเข้ามาไม่ต่อเนื่อง และบางรายการไม่สอดคล้องกับความต้องการของห้องสมุด

3.1.2 หน่วยงานหลายแห่งลดการผลิตสิ่งพิมพ์ลง การจัดหาและรวบรวมเข้ามาจึงมีความยาก

3.1.3 วรรณกรรมสีเทาบางประเภท เช่น รายงานการประชุมวิชาการ งานวิจัยที่ไม่ได้พิมพ์เผยแพร่สาธารณะ บรรณารักษ์จำเป็นต้องไปขอรับเอกสารด้วยตัวเอง (กรณีไม่ได้บริจาคเข้ามา) จึงเป็นการเพิ่มภาระงานและเวลาปฏิบัติงานมากขึ้น

3.1.4 วรรณกรรมสีเทาที่อยู่ในรูปไฟล์ดิจิทัล บางส่วนไม่สมบูรณ์ บางส่วนรูปแบบไฟล์แตกต่างกัน

3.1.5 ดิตลิซสิทธิ์ ผู้เป็นเจ้าของไม่อนุญาตให้เผยแพร่จึงไม่สามารถดำเนินการทำดิจิทัลเพื่อเก็บรักษาและเผยแพร่ต่อในฐานข้อมูล

3.1.6 วรรณกรรมสีเทา เช่น หนังสือหายากบางส่วนมีสภาพเก่า ยากต่อการเก็บรักษาหรือนำตัวเล่มมาสแกน

3.1.7 วรรณกรรมสีเทาบางประเภทต้องรอให้มีผู้บริจาคเข้ามาจึงจะสามารถรวบรวมได้

3.1.8 วรรณกรรมสีเทาที่อยู่ในรูปเล่ม เช่น วิทยานิพนธ์ต้องดำเนินการสแกนและจัดการไฟล์ให้สมบูรณ์ก่อนเข้าสู่ระบบฐานข้อมูล จึงเป็นการเพิ่มภาระงานและเพิ่มเวลาในการปฏิบัติงาน

3.2 การจัดเก็บและลงรายการ พบว่าปัญหาส่วนใหญ่คือ จัดเก็บรวมกับหนังสือทั่วไปและบางส่วนแยกเก็บเฉพาะส่งผลให้ผู้ที่ไม่พบรายการวรรณกรรมสีเทาที่ต้องการ ส่วนการลงรายการ พบว่า วิธีการลงรายการวรรณกรรมสีเทาประสบปัญหา

ดังนี้ 1) วรรณกรรมสีเทาแต่ละประเภทมีการลงรายการแตกต่างกัน อาทิ รายงานการประชุมวิชาการต้องประกอบด้วยข้อมูลที่เกี่ยวกับครั้งที่จัด สถานที่จัดงาน รูปแบบการลงรายการจึงค่อนข้างจะเป็นรูปแบบที่เฉพาะกับวรรณกรรมสีเทานั้นๆ 2) มาตรฐานการลงรายการสากล AACR2/MARC21 ยังไม่ครอบคลุมกับวรรณกรรมสีเทาทุกประเภท 3) การลงรายการวรรณกรรมสีเทา องค์ประกอบที่ใช้ลงรายการยังไม่ครอบคลุมวรรณกรรมสีเทาแต่ละประเภทเพียงพอ

3.3 การเข้าถึงและสืบค้น พบว่าการสืบค้นวรรณกรรมสีเทาประสบปัญหา ดังนี้ 1) Subject หรือ Keyword ยังไม่ตอบสนองความต้องการของผู้ใช้เท่าที่ควร บรรณารักษ์จำเป็นต้องอาศัยความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะตัวช่วยเหลือผู้ใช้ในการค้นหาสารสนเทศ 2) วรรณกรรมสีเทาบางประเภทจะค้นไม่เจอในระบบ เนื่องจากคำสำคัญที่มียังไม่ครอบคลุมเพียงพอ 3) ไม่ได้เอกสารฉบับเต็ม ดิตลิซสิทธิ์การเผยแพร่ผลงาน

4. การให้บริการ พบว่า ห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ 4 แห่ง และ 1 ศูนย์สารสนเทศ ได้จัดให้มีบริการเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ใช้ที่เป็นอาจารย์ นักวิจัย นักวิชาการ นักศึกษา และบุคลากรของมหาวิทยาลัยได้ใช้บริการวรรณกรรมสีเทาตามความต้องการ ซึ่งกลุ่มที่มีความต้องการใช้และถูกอ้างอิงว่า มีการใช้งานวรรณกรรมสีเทามากกว่ากลุ่มอื่นๆ คือ กลุ่มนักวิจัย (Fazio, 1996) เนื่องจากต้องการข้อมูลที่ใหม่ล่าสุดและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่สนใจหรืออยู่ในศาสตร์ที่ศึกษาทั้งหมด ดังนั้น ห้องสมุดจึงจัดบริการต่างๆ ขึ้น ดังนี้

4.1 บริการยืม-คืน ให้บริการวรรณกรรมสีเทาประเภทสิ่งพิมพ์และมีใช้สิ่งพิมพ์ เช่น รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ วิดีทัศน์ เทปบันทึกเสียง เป็นต้น โดยผู้ใช้บริการห้องสมุดยืมออกได้ ตามสิทธิการยืมของผู้ใช้แต่ละประเภท

4.2 บริการยืมระหว่างห้องสมุด เป็นความร่วมมือระหว่างห้องสมุดเครือข่ายอุดมศึกษา ในการให้บริการวรรณกรรมสีเทาในกรณีที่ห้องสมุดไม่มีวรรณกรรมสีเทารายการนั้นๆ โดยผู้ใช้แจ้งความประสงค์ต่อบรรณารักษ์เพื่อให้บรรณารักษ์ดำเนินการตรวจสอบข้อมูลและยื่นคำขอไปยังห้องสมุดที่ให้บริการ รวมถึงวรรณกรรมสีเทาบางประเภทที่หน่วยงานราชการเป็นผู้ผลิต เช่น เอกสารที่ทางราชการจัดทำขึ้นเพื่อเป็นหลักฐานในราชการ

4.3 บริการหนังสือสำรอง เป็นบริการที่จัดให้ผู้ใช้เป็นอาจารย์สามารถแจ้งรายชื่อ หนังสือ หรือเอกสารที่มีจำนวนจำกัด แต่มีผู้เรียนจำนวนมากในแต่ละภาคการศึกษาให้ห้องสมุดจัดทำเป็นหนังสือสำรอง โดยกำหนดขอยืมตั้งแต่ 1-3 วัน เพื่อให้หนังสือหรือเอกสารดังกล่าวหมุนเวียนใช้อย่างต่อเนื่อง เช่น แบบทดสอบ ตัวอย่างข้อสอบเก่า

4.4 บริการช่วยการค้นคว้าและวิจัย เป็นบริการให้ความช่วยเหลือผู้ใช้ในการค้นคว้าหาข้อมูลต่างๆ จากสารสนเทศ

ทุกประเภท เช่น การช่วยค้นหารายการวรรณกรรมสีเทาที่ผู้ใช้บริการต้องการทั้งที่อยู่ในรูปสิ่งพิมพ์โสตทัศนวัสดุที่มีให้บริการในห้องสมุด หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย

4.5 บริการทรัพยากรสารสนเทศทุกประเภทในห้องสมุด โดยเฉพาะทรัพยากรสารสนเทศประเภทวรรณกรรมสีเทาในห้องสมุด เช่น วิทยานิพนธ์ สิ่งพิมพ์รัฐบาล หนังสืออ้างอิง หนังสือหายาก มาตรฐานอุตสาหกรรม เอกสารจดหมายเหตุ คู่มือ ซีดี ซีดีรอม วีซีดี แผนที่ ฐานข้อมูล โปรแกรม เป็นต้น

4.6 บริการฐานข้อมูลสืบค้นรายการทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุดมหาวิทยาลัย ได้แก่ OPAC (Online Public Access Catalog) ซึ่งเป็นเครื่องมือในการช่วยสืบค้นรายการวรรณกรรมสีเทาของห้องสมุด และแสดงรายละเอียดให้ทราบว่าวรรณกรรมสีเทานั้นจัดเก็บอยู่ที่ใด

4.7 บริการที่นั่งอ่านเพื่อการศึกษาค้นคว้า

4.8 บริการถ่ายเอกสาร เป็นบริการที่อำนวยความสะดวกแก่ผู้ใช้ห้องสมุดที่ต้องการถ่ายสำเนาจากวรรณกรรมสีเทาประเภทสิ่งพิมพ์ต่างๆ เช่น หนังสืออ้างอิง หรือสิ่งพิมพ์โดยตรงจากฐานข้อมูลให้บริการในห้องสมุด เช่น ฐานข้อมูลวิจัย ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์

อภิปรายผล (Discussions)

การศึกษาสภาพการจัดการวรรณกรรมสีเทาในห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐได้ข้อค้นพบที่น่าสนใจ สามารถนำมาอภิปรายผลการศึกษาดังนี้

1. สภาพการจัดการวรรณกรรมสีเทาในห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ ในมุมมองของบรรณารักษ์และผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการวรรณกรรมสีเทาในห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ ห้องสมุดส่วนใหญ่ 4 แห่ง ยังไม่ได้กำหนดนโยบายหรือวัตถุประสงค์ด้านการจัดการวรรณกรรมสีเทาไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่มีภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการจัดการวรรณกรรมสีเทา คือ ห้องสมุดตอบสนองพันธกิจหลักของมหาวิทยาลัยด้วยการจัดบริการต่างๆ เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนและการวิจัยอย่างมีประสิทธิภาพ อาทิ จัดให้มีคอลเลกชันวิทยานิพนธ์หรือวิจัยสำหรับค้นคว้าอ้างอิง บริการแนะนำการสืบค้นแหล่งสารสนเทศทางการวิจัย เป็นต้น แม้ในวัตถุประสงค์การดำเนินงานไม่ได้กำหนดภารกิจที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมสีเทาไว้ชัดเจนแต่การปฏิบัติงานหลักและจัดการวรรณกรรมสีเทาได้ทำควบคู่ไป ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Rotphet (2011) ที่ระบุว่า นโยบายการจัดการสิ่งพิมพ์รัฐบาลของห้องสมุดมหาวิทยาลัยเอกชนไม่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร ทำให้การจัดการไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน เช่นเดียวกับ Park, Zou, and McKnight (2007) ที่ระบุว่า ห้องสมุดมหาวิทยาลัยของเกาหลีใต้ไม่มีนโยบายและโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสมและ

เพียงพอในการจัดการกับวิทยานิพนธ์และดุษฎีนิพนธ์อิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Thesis and Dissertation)

2. กระบวนการจัดการวรรณกรรมสีเทาในห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ

2.1 การจัดหาหรือรวบรวม พบว่า ได้มาด้วยวิธีการได้รับบริจาคมากที่สุด เนื่องจากวรรณกรรมสีเทาส่วนใหญ่เป็นเอกสารที่มาจากผู้ผลิตหรือหน่วยงานผู้ผลิตที่เป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจ ภาคอุตสาหกรรมโดยตรงจึงไม่มีการวางขายในร้านหนังสือแต่อย่างใด ดังนั้นการที่จะเผยแพร่ข้อมูลหรือประชาสัมพันธ์ให้ผู้สนใจได้ทราบหรือติดตามต่อ ดำเนินการโดยส่งทรัพยากรของหน่วยงานมาให้ห้องสมุดเก็บรวบรวมและเผยแพร่ต่อ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Muhammad (2014) ที่ระบุว่า วิธีการหลักในการจัดหาวรรณกรรมสีเทาเข้ามาในห้องสมุดมหาวิทยาลัยในรัฐไนเจอร์ ประเทศไนจีเรีย คือ การรับบริจาคหรือได้รับอนุญาตให้เข้ามาในห้องสมุดมหาวิทยาลัย สอดคล้องกับ Mukhtar (2009) ที่ระบุว่า วิธีการหลักในการจัดหาวรรณกรรมสีเทา คือ การรับบริจาคและได้รับมาโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายจากหน่วยงานภาครัฐ (GOs) องค์กรนอกภาครัฐ (NGOs) และจากบุคคลหรือมอบให้โดยบุคคลสำคัญ เช่นเดียวกับสอดคล้องกับงานวิจัยของ Jarusawat (2009) ระบุว่า ห้องสมุดมหาวิทยาลัยเกือบทุกแห่ง จำนวน 20 แห่ง มีวิธีการจัดหาหนังสือหายากโดยการขอ/ได้รับบริจาค จำแนกเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ จำนวน 16 แห่ง และมหาวิทยาลัยเอกชน จำนวน 4 แห่ง ซึ่งอาจเนื่องมาจากแหล่งของหนังสือหายากส่วนใหญ่มักเป็นบุคคลที่สะสมหนังสือหายาก โดยผู้บริจาคที่เป็นนักสะสมหนังสือหายากเชื่อว่าการบริจาคหนังสือหายากให้ห้องสมุดเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น วิธีการรวบรวมที่พบรองลงมา ได้แก่ การผลิตขึ้นเองในห้องสมุด การยืมผ่านเครือข่ายห้องสมุด การเข้าอบรมสัมมนา การซื้อ จากการเป็นสมาชิกสมาคม และการบอกรับวารสาร ตามลำดับ นอกจากนี้ ยังพบว่ามีกรับมอบทรัพยากรสารสนเทศตามระเบียบของหน่วยงาน ซึ่งเป็นวิธีการรวบรวมที่พบในหน่วยงานภายในมหาวิทยาลัย

2.2 การจัดเก็บและลงรายการ พบว่า มี 3 รูปแบบ ได้แก่ การจัดเป็นคอลเลกชัน การจัดวรรณกรรมสีเทารวมไปกับทรัพยากรสารสนเทศอื่นๆ และการจัดนิทรรศการถาวร โดยการจัดคอลเลกชันจะเป็นการจัดการที่ห้องสมุดใช้ในการดำเนินการกับวรรณกรรมสีเทามากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ Jarusawat (2009) ที่ระบุว่า ห้องสมุดมหาวิทยาลัยจำนวนมากที่สุด 10 แห่ง จัดเก็บหนังสือหายากเป็นคอลเล็กชันในห้องทรัพยากรสารสนเทศพิเศษ จำแนกเป็นห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ จำนวน 8 แห่ง และห้องสมุดมหาวิทยาลัยเอกชน จำนวน 2 แห่ง เช่นเดียวกับผลการศึกษาของ Fuller (1991) ที่พบว่า หนังสือหายากส่วนใหญ่ในห้องสมุดจัดเป็นคอลเล็กชันขนาดใหญ่ซึ่งมีความสำคัญในห้องสมุด โดยการจัดเป็น

คอลเลกชันจะมีผู้ดูแลรับผิดชอบโดยตรง และด้วยความหลากหลายของวรรณกรรมสืบทอดการจัดเป็นคอลเลกชันช่วยให้การเข้าถึงเนื้อหาของวรรณกรรมสืบทอดง่ายขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Newbold and Grimshaw (2010) ที่ระบุว่าคอลเลกชันเป็นการรวมกลุ่มของทรัพยากรที่มีประโยชน์ซึ่งมาจากความต้องการของผู้ใช้เป็นหลัก คอลเลกชันช่วยให้เข้าถึงและค้นพบเนื้อหาได้ง่าย ส่วนการจัดนิทรรศการถาวรเข้ามาเสริมและเป็นเครื่องมือกระตุ้นความสนใจของผู้ใช้ให้เข้ามาใช้บริการของห้องสมุด เกิดแรงจูงใจในการอ่านจากสื่อและวัตถุที่นำมาจัดแสดงมากขึ้นด้วย

ในส่วนการลงรายการวรรณกรรมสืบทอด พบว่า มี 2 ลักษณะ คือ 1) การลงรายการบรรณานุกรมตามมาตรฐาน MARC format ในระบบฐานข้อมูลห้องสมุดอัตโนมัติ ได้แก่ WALAI AutoLib 3.0, ALIST และ Sierra โดยใช้หลักเกณฑ์การลงรายการบรรณานุกรมตามหลักเกณฑ์ AACR2 สอดคล้องกับการศึกษาของ Auger (1989) ระบุว่า วรรณกรรมสืบทอดส่วนใหญ่จะปรากฏอยู่ในห้องสมุดเฉพาะทาง ดังนั้นห้องสมุดจึงมีการลงรายการให้กับวรรณกรรมสืบทอด ในขณะที่การลงรายการของห้องสมุดมหาวิทยาลัยจะพิจารณาจากขอบเขตวิชาการเป็นหลัก ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้ AACR2 เป็นกฎเกณฑ์ในการลงรายการบรรณานุกรม รองลงคือ RDA และใช้รูปแบบการป้อนข้อมูลบรรณานุกรมอิงมาตรฐาน MARC21 และ Dublin Core 2) การลงรายการบรรณานุกรมตามมาตรฐานดับลินคอร์เมทาตา ได้แก่ 2.1) คลังสถาบันของมหาวิทยาลัยที่พัฒนาด้วยโปรแกรม Dspace เช่น คลังปัญญาจุฬา เพื่อประเทศไทย (CUIR) 2.2) ฐานข้อมูลเอกสารฉบับเต็มจากที่รวบรวมจากมหาวิทยาลัยต่างๆ เช่น ฐานข้อมูลเอกสารฉบับเต็ม Thai Digital Collection พบว่า ห้องสมุด 4 แห่ง และ 1 ศูนย์สารสนเทศ A, B, C, D, E ใช้รูปแบบการป้อนข้อมูลบรรณานุกรมอิงมาตรฐาน Dublin Core Metadata สำหรับการลงรายการวรรณกรรมสืบทอด โดยเฉพาะที่เป็นสิ่งพิมพ์สถาบัน ได้แก่ วิทยานิพนธ์ วิทยุ เอกสารการสอน ผลงาน ตำรา ฯลฯ ของบุคลากรในสถาบันเป็นหลัก

2.3 การเข้าถึงและสืบค้น พบว่า ห้องสมุดและศูนย์สารสนเทศใช้เครื่องมือในการสืบค้น 4 รูปแบบ 1) ฐานข้อมูลทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุด Web OPAC หรือ OPAC 2) ฐานข้อมูลออนไลน์ที่ห้องสมุดบอกรับ เช่น ระบบ One Search ของบริษัท EBSCO, ScienceDirect, ProQuest Dissertation & Theses Global 3) ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ไทยฉบับเต็ม (ThaiLis Digital Collection-TDC) และ 4) คลังสถาบันของแต่ละมหาวิทยาลัย สอดคล้องกับงานวิจัยของ Gomersall et al. (2015) พบว่า ฐานข้อมูลออนไลน์เป็นฐานข้อมูลที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการสืบค้นวรรณกรรมสืบทอด โดยเฉพาะการศึกษาตรวจสอบการประเมินผลทางเศรษฐกิจ ดังนั้น การเข้าถึง

หลักฐานประเภทนี้จึงเป็นกลยุทธ์สำคัญที่ควรบันทึกไว้โปรโตคอล โดยเฉพาะรายการฐานข้อมูลที่สำคัญสำหรับค้นหาเอกสารที่ไม่ตีพิมพ์ เช่น PubMed, Scopus, Web of science, ProQuest Dissertations

3 ปัญหาของการจัดการวรรณกรรมสืบทอดในห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ พบว่า ส่วนใหญ่ประสบปัญหาในเรื่องของการรวบรวมวรรณกรรมสืบทอด ซึ่งหายาก บางรายการได้มาไม่สมบูรณ์ไม่ครบถ้วนจึงต้องหาจากหน่วยงานอื่น สอดคล้องกับ Auger (1989) ที่ระบุว่า ความยากในการจัดหาและระบุว่าสิ่งใด คือ ประเภทของวรรณกรรมสืบทอดเป็นเหตุผลหลัก คือ ไม่มีการควบคุมรายการบรรณานุกรม รูปแบบที่ไม่เป็นสากลแบบทรัพยากรทั่วไป และมีจำนวนการพิมพ์น้อย เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Jarusawat (2009) ที่ระบุว่า ห้องสมุดมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ 13 แห่ง จำแนกเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ 12 แห่ง และห้องสมุดมหาวิทยาลัยเอกชน 1 แห่ง ประสบปัญหาการจัดหาหนังสือหายากกว่าเป็นหนังสือที่หาได้ยากและมีจำกัดในห้องตลาด ทำให้ไม่สามารถจัดหาได้ตามความต้องการของห้องสมุดและผู้ใช้ รองลงมาคือ ปัญหาด้านการลงรายการทรัพยากรมีคุณลักษณะที่แตกต่างกัน จึงทำให้การลงรายการแตกต่างกันออกไปตามแต่ละประเภท สอดคล้องกับ Alemna (2001) ที่ระบุว่า วรรณกรรมสืบทอดมีลักษณะทางกายภาพที่แปรปรวนตามธรรมชาติ จึงมักจะลงรายการและจัดเก็บตามสิ่งพิมพ์ ด้านการค้นคืน คือ คำค้นยังไม่ตอบโจทย์กลุ่มผู้ใช้เพียงพอ ทำให้ค้นรายการไม่พบในระบบ ส่วนการให้บริการปัญหาในส่วนของทักษะผู้ใช้ที่แตกต่างตลอดจนไม่มีเครื่องมือสืบค้นเฉพาะทรัพยากรบางประเภทที่ให้บริการ

4. การให้บริการวรรณกรรมสืบทอดในห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ พบว่า ห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐได้จัดให้มีบริการเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ใช้โดยจัดให้มีบริการ บริการยืม-คืน บริการยืมระหว่างห้องสมุด บริการหนังสือสำรอง บริการช่วยการค้นคว้าและวิจัย บริการวรรณกรรมสืบทอดทั้งสิ่งตีพิมพ์ ไม่ตีพิมพ์และอิเล็กทรอนิกส์ บริการฐานข้อมูลสืบค้น บริการที่นั้งอ่าน บริการถ่ายเอกสาร หรือสิ่งพิมพ์โดยตรงจากฐานข้อมูลที่ให้บริการในห้องสมุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ Kargbo (2005) ที่พบว่า ห้องสมุด UDSM ให้บริการวรรณกรรมสืบทอดประเภทหนังสือและมีใช้หนังสือสำหรับสนับสนุนการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัย เช่นเดียวกับการศึกษาของ Buchanan, Jackson, and Oberlander (2004) ที่ระบุว่า ห้องสมุดมหาวิทยาลัย Portland State University มีบริการยืมวรรณกรรมสืบทอดระหว่างห้องสมุด (Interlibrary Loan) โดยมีเจ้าหน้าที่ดูแลรับผิดชอบในการยื่นคำขอไปยังห้องสมุดเครือข่ายของมหาวิทยาลัยโดยตรง

■ ข้อเสนอแนะ (Recommendations)

1. ห้องสมุดต้องมีการกำหนดนโยบายที่ชัดเจนเกี่ยวกับการจัดทรวรรณกรรมสีเทา โดยมีผู้รับผิดชอบดูแล และงบประมาณ (ส่วนหนึ่ง) ในการจัดซื้อรายการที่จำเป็น ซึ่งปัจจุบันห้องสมุดมหาวิทยาลัยแต่ละแห่งส่วนใหญ่จะได้รับวรรณกรรมสีเทาโดยการบริจาคเข้ามาเป็นหลัก จึงเป็นการลดค่าใช้จ่ายในการจัดซื้อซึ่งต้องใช้งบประมาณในแต่ละปีค่อนข้างมาก ดังนั้นห้องสมุดจึงควรมีนโยบายที่ชัดเจนรองรับเรื่องนี้

2. ผู้รับผิดชอบหรือบรรณารักษ์ นักจัดการสารสนเทศหรือบุคลากรที่รับผิดชอบโดยตรงควรพัฒนาบรรณกรรมสีเทาให้อยู่ในรูปดิจิทัลคอลเลกชันร่วมด้วยเพราะด้วยข้อจำกัดของวรรณกรรมสีเทาที่ไม่คงทนถาวร แต่มีความต้องการในการใช้มากจากผู้ใช้หลากหลายกลุ่ม ดังนั้น การทำเป็นดิจิทัลคอลเลกชันเพื่อให้เกิดการเข้าถึงได้โดยสะดวกและเป็นการสงวนรักษาเอาไว้ในระยะยาว

3. การนำเมทาเดตาที่สร้างขึ้นไปใช้เชื่อมโยงข้อมูลให้สามารถเข้าถึงและสืบค้นข้ามระบบร่วมกันได้ แต่ทั้งนี้อาจมีเงื่อนไข คือ ควรมีผู้รับผิดชอบโดยตรง ซึ่งผู้ที่รับผิดชอบต้องเขียนโปรแกรมให้สนับสนุนการสืบค้นด้วยองค์ประกอบเมทาเดตาที่สามารถเชื่อมโยงระหว่างเมทาเดตาของแต่ละรายการร่วมกันได้

4. นโยบายของห้องสมุดส่วนใหญ่ไม่ได้กำหนดกลุ่มผู้ใช้วรรณกรรมสีเทาว่าเป็นคนกลุ่มใด ด้วยเหตุนี้ จึงไม่มีการจัดบริการเพื่อสนองตอบความต้องการของผู้ใช้เท่าที่ควร ดังนั้นห้องสมุดจึงควรกำหนดกลุ่มผู้ใช้หลักที่ใช้วรรณกรรมสีเทาให้ชัดเจน เพื่อจะได้จัดบริการได้ตรงตามความต้องการและตรงกลุ่มผู้ใช้มากที่สุด

5. บรรณกรรมสีเทาไม่ใช่ทรัพยากรที่คนจะเข้าถึงได้ง่าย ต้องเป็นกลุ่มคนที่มีวัตถุประสงค์เฉพาะที่จะใช้จริงๆ ผู้ใช้ส่วนใหญ่จึงเป็นคนที่ผ่านเข้ามาใช้แบบประปราย ด้วยเหตุนี้จึงไม่มีการเข้าถึงหรือเอาข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในเชิงบริหารหรือเชิงวิจัยเท่าที่ควรจะเป็น ดังนั้นจึงควรกำหนดกลุ่มผู้ใช้บริการให้ชัดเจนเพื่อให้เกิดการเข้าถึงข้อมูลและใช้ประโยชน์จากวรรณกรรมได้คุ้มค่าที่สุด

■ เอกสารอ้างอิง (References)

- Alemna, A. A. (2001). The need for the collection and bibliographic control of grey literature in Ghana. *Library Review*, 50(1), 38-42.
- Auger, P. (1989). *Information sources in grey literature*. London: Bowker-Saur.
- British Library. (2017). *ETHOS e-theses online service*. Retrieved from <https://ethos.bl.uk/OrderDetails.do?did=8&uin=uk.bl.ethos.746939>
- Buchanan, S., Jackson, R. M., & Oberlander, C. (2004). Can cooperative service solve the grey literature challenge?. *Oregon Library Association Quarterly*, 10(2/3), 5-9.
- Choo, C. W. (1995). Information management for the intelligent organization: roles and implications for the information professions. *The Digital Libraries Conference* (pp.81-89). Singapore: National Computer Board of Singapore.
- Farace, D. (November, 1997). Perspectives on the design and transfer of scientific and technical information. *The Third International Conference on Grey Literature* (pp. 31-45). Amsterdam: Luxembourg.
- Fazio, A. (1996). Organization and development of a national center for coordinating and disseminating scientific, technological and industrial information in Italy. *The GL'95: International Conference on Grey Literature* (pp. 238-245). Amsterdam: Grey Literature Network Service.
- Fuller, D. W. (1991). *The collecting of incunabula in Pittsburgh: A study in institutional and individual activity* (Ph.D. dissertation). University of Pittsburgh, Pennsylvania.
- Gomersall, J., Jadotte, Y., Xue, Y., Lockwood, S., Riddle, D., & Preda, A. (2015). Conducting systematic reviews of economic evaluations. *International Journal of Evidence-based Healthcare*, 13(3), 170-178.
- Jarusawat, K. (2009). Rare book management in university libraries. *Library Science Journal*, 29(2), 17-38.
- Kargbo, J. A. (2005). Grey literature: the forgotten collection in academic libraries in Sierra Leone. *Information Development*, 21(2), 146-151.
- Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation. (2019). *Nayöbäi kändamñen ngan khöng krasüang kân 'udomsuksä withayäsät wíchai læ nawattakam* [Operational policy of the Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation]. Retrieved from <https://www.mhesi.go.th/home/images/2562/pusit/docs/minister-DrSuwitPolicy.pdf>
- Muhammad, A. M. E. (2014). *Management of grey literature in academic libraries in Niger State* (Masters Degree). University of Nigeria, Nigeria.
- Mukhtar, M. k. (2009). *The grey literature: Management constrain*. Katar: Kilt Publication.
- Newbold, E., & Grimshaw, J. (2010). *Collection building with special regards to report literature*. *Grey Literature in Library and Information Studies*. Berlin: De Gruyter Saur.
- Office of the Official Information Commission, Government Houses. (1997). *Phraratchabanyat khömün khāosān khōng ratchakān 2540* [Official information act 1997]. Retrieved from https://www.ipthailand.go.th/images/633/law_info2540.pdf
- Osayande, O., & Ukpebor, C. O. (2012). *Grey literature acquisition and management: Challenges in academic libraries in Africa*. Retrieved from <http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1774&context=libphilprac>
- Park, E. G., Zou, Q., & McKnight, D. (2007). Electronic thesis initiative: pilot project of McGill University, Montreal. *Electronic Library and Information Systems*, 41(1), 81-91.
- Peter, H. (1991). *Broadsides vs. gray literature*. Retrieved from <http://www.moyak.com/papers/grey>
- Rotphet, Y. (2011). The management of government publications in private university libraries in Bangkok metropolis and its environs. *Journal of Information*, 12(1), 76-88.
- Salanje, G. F. (2007). *Managing grey literature in fisheries and aquaculture information: experiences in Malawi*. Retrieved from https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/6603599/salanje_2007
- TextRelease. (2010). *List of grey literature document types*. Retrieved from http://www.textrelease.com/images/Tear_Sheet_1.pdf
- Tillet, S., & Newbold, E. (2006). Grey literature at The British Library: revealing a hidden resource. *Interlending & Document Supply*, 34(2), 70-73.
- U.S. Interagency Grey Literature Working Group. (1995). *Gray information functional plan*. Retrieved from http://en.wikipedia.org/wiki/Grey_literature#cite_note-6